

Katarzyna Chojecka

Szkoła Podstawowa nr 10 im. Aleksandry Ogińskiej w Siedlcach

O socjolekcie współczesnej młodzieży słów kilka

Charakterystyczną i integralną częścią kultury każdego narodu jest język. Stanowi on nie tylko akt komunikacji międzyludzkiej, będący określonym systemem znaków służących do porozumiewania się, ale jest również zapisem tego, co widzimy, co czujemy, czego doświadczamy i o czym myślimy. Jako kod przekazywany z pokolenia na pokolenie poprzez wychowanie, obcowanie z ludźmi, a więc proces socjalizacji, utrwała nie tylko doświadczenia społeczne, ale warunkuje ludzki byt i określa przynależność jednostki do danego społeczeństwa.

Istnieje sporo typologii odmian językowych, a samo zróżnicowanie języka stało się przedmiotem badań lingwistów zarówno w Polsce, jak i na świecie. Jedną z obszerniejszych klasyfikacji odmian języka polskiego zaproponowała Danuta Buttler, która dzieli język ogólny (literacki) na dwie odmiany: typ pisany i typ mówiony. Typ pisany obejmuje: styl artystyczny, styl publicystyczno-dziennikarski, styl naukowy oraz styl urzędowy. Z kolei w stylu mówionym autorka wyodrębnia podtyp oficjalny (obejmujący styl retoryczny, styl publicystyczny, styl naukowy i styl urzędowy) oraz podtyp obiegowy (standardowy), do którego zalicza styl informacyjnobytowy (gwary profesjonalne) oraz styl potoczny (gwary koleżeńskie) (Buttler 1982: 72). Język ogólny, znajdujący się najwyżej w klasyfikacji, jest środkiem porozumiewania się wszystkich członków narodu bez względu na ich wiek, płeć, pochodzenie społeczne, pochodzenie terytorialne, zawód itp. W opozycji do języka ogólnego znajdują się języki nieogólne, tzw. gwary ludowe, których różnorodność ogromnie wpływa na różnice systemowe, a także semantyczno-leksykalne pomiędzy nimi a językiem ogólnym (Wilkoń 1987: 19). Wskazuje na to kilka kwestii:

- wielkie zróżnicowanie socjolektalne, funkcjonalne, stylistyczne i geologiczne,
- szeroki uzus niedeterminowany czynnikami geospołecznymi,
- znaczny stopień kodyfikacji, będący wynikiem oddziaływania różnych norm, w tym norm poprawnościowych,
- bogactwo form językowych i leksykalnych,
- odmienność w zakresie środków i form przekazu (Wilkoń 1982: 25).

Współczesna polszczyzna, podobnie jak i historyczna odmiana języka kulturalnego, występuje w dwóch zasadniczych odmianach: mówionej (prymarnej) oraz pisanej (sekundarnej) i mimo iż nie ma i nie było odrębnych systemów języka (mówionego i pisanego), to różnice między tymi dwoma typami, polegające na innym funkcjonowaniu składników cząstkowych i wariantów, repertuarze środków leksykalnych i syntaktycznych, strukturze wypowiedzi oraz funkcjonalnym obciążeniu środków językowych, tworzą odmienne produkty tych procesów, czyli teksty.

Teksty mówione	Teksty pisane
<ul style="list-style-type: none"> • Prymarne mówione (spontaniczne, przygotowane) • Odczytane (wtórne mówione, prymarnie odczytane) • Stylizowane na język pisany „książkowy” 	<ul style="list-style-type: none"> • Prymarnie pisane <ul style="list-style-type: none"> - nieprzeznaczone do wygłoszenia (inwarianty graficzne) - przeznaczone do wygłoszenia (np. przemówienia) - nadające się do wygłoszenia (np. powieści czytane w realu) • Prymarnie mówione (zapisane) • Stylizowane na język mówiony (np. dialogi w powieści)

Źródło: A. Wilkoń, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny...*, Katowice 1987, s. 37.

Kolejnym poziomem typologii językowych są odmiany funkcjonalne, które występują zarówno w postaci mówionej, jak i pisanej języka. Wśród odmian funkcjonalnych języka występują: język potoczny, kulturalny (literacki), oficjalny, naukowy, artystyczny. Język potoczny stanowi prymarną i podstawową odmianę zarówno języka ogólnego, jak i języków nieogólnych. To źródło wszystkich kulturowych odmian językowych, język powszechnie używany, codzienny, pospolity, który stoi w opozycji do języka literackiego, książkowego i oficjalnego.

Język kulturalny to typ polszczyzny wzorcowej, którego cechą charakterystyczną jest dialog konwersacyjny, dyskusja literacka, rozmowa intelektualna. Ukazany jest przeważnie w kontaktach towarzyskich, sytuacjach półoficjalnych, ale nie ma on ograniczeń „sytuacyjnych” i nie sposób przypisać go jednoznacznie danemu typowi kontaktu językowego (Wilkoń 1982: 54). Język oficjalny określany jest natomiast jako „styl kancelaryjny”, „styl urzędowy”, którym posługują się członkowie danej społeczności językowej w kontaktach oficjalnych. Może pojawiać się w tekstach towarzyskich, specjalistyczno-zawodowych oraz neutralnych (Dunaj 1981: 13).

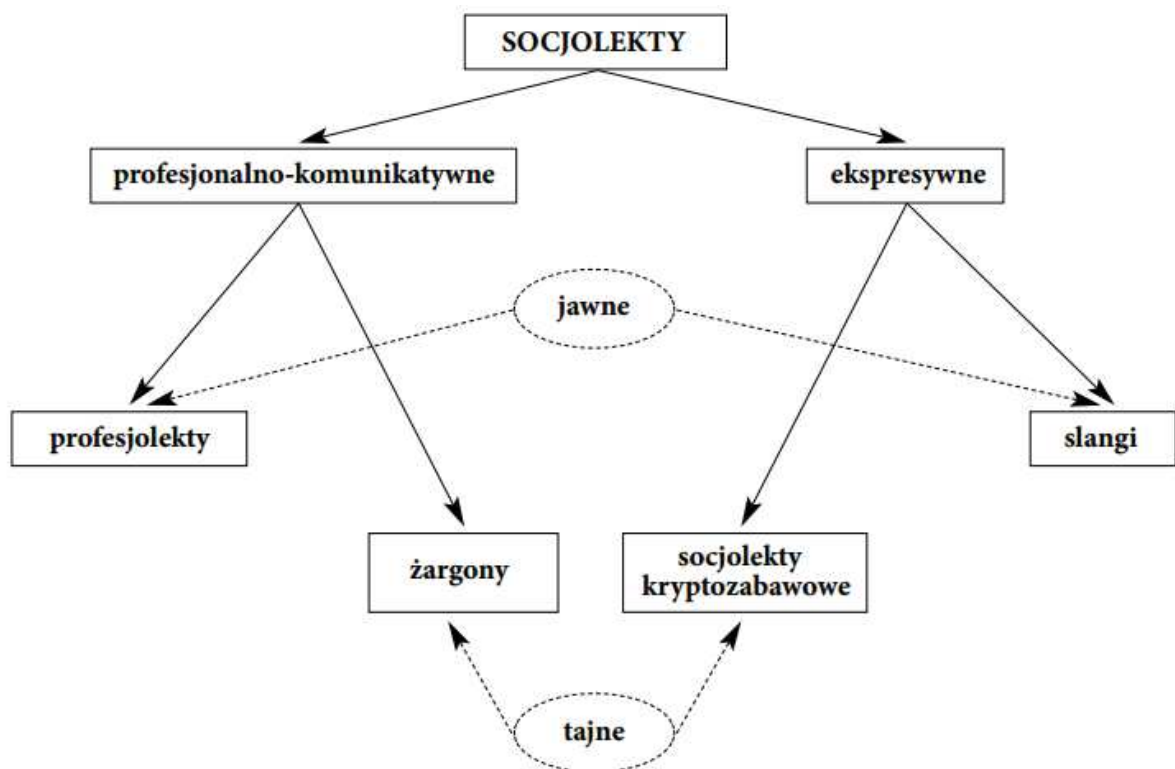
Język naukowy z kolei jest bardzo zróżnicowany wewnętrznie, w zależności od tego, jakiej dziedziny naukowej dotyczy. Kolejna funkcjonalna odmiana języka to język artystyczny, który jest wyrazisty – i zdaniem niektórych badaczy stanowi typową postać języka literackiego. Oprócz ogólnej odmiany artystycznej istnieją także artystyczne języki gwarowe, tzw. język folkloru, funkcjonujące głównie w wersji mówionej. Środkami językowymi wielu spośród omawianych wyżej odmian polszczyzny charakteryzują się tzw. socjolekty, których głównym źródłem są zasoby leksykalne języka potocznego, dialektów, stylu naukowo-technicznego, a także zapożyczenia z języków obcych. Pojęcie „socjolekt” zostało wprowadzone do polskiej literatury językoznawstwa w 1987 roku przez A. Wilkonia, który oddzielił socjolekty (społecznie uwarunkowane odmiany języka) od zawodowych profesjolektów. Zdaniem autora socjolekt częściowo należy do odmiany potocznej. Wyrazy socjolektalne stają się tworzywem wypowiedzi budowanych w języku ogólnym, pojawiają się również w potocznej polszczyźnie, wzbogacają inne odmiany języka. Wyrazy wywodzące się z socjolektów zawodowych trafiają do języka ogólnego, natomiast wyrazy żargonowe, wyzbywszy się swojej profesjonalno-komunikatywnej funkcji, stają się środkami ekspresji w języku potocznym (Bartmiński 2001: 251).

Termin „socjolekt” może być pojmowany w sposób wąski i szeroki. W ujęciu wąskim socjolekt jest rozumiany jako ‘ekspresywne lub zawodowe odmianki społeczne czyli tzw. gwary środowiskowe i zawodowe, takie jak: gwara uczniowska, gwara żołnierska lub gwara przestępcza’. Z kolei w szerokim rozumieniu socjolektem są odmiany językowe związane z grupami społecznymi, takimi jak klasa, warstwa, środowisko i grupy zawodowe.

Aleksander Wilkoń przedstawił kilka warunków, które muszą zaistnieć, aby socjolekt powstał. Są to: istnienie środowiska społecznego, którego

członkowie powiązani są silnymi więzami wewnątrzgrupowymi, względna stabilność grupy, silne poczucie odmienności w stosunku do innych grup, ciągłość tradycji oraz część kontaktów członków grupy nieograniczona tylko do kontaktów zawodowych (Wilkoń 1982: 92).

Najobszerniejszą klasyfikację socjolektów zaproponował Stanisław Grabias, który wyodrębnił trzy najważniejsze kategorie socjolektalne: zawodowość, ekspresywność i tajność. Od tych parametrów zależy typ badanego socjolektu, przy czym decyduje cecha, która w mowie grupy widoczna jest najwyraźniej.

Klasyfikacja socjolektów według S. Grabiasa

Źródło: T. Piekot, *Język w grupie społecznej. Wprowadzenie do badań socjolektów*, Wałbrzych 2008, s. 24.

Częstym przedmiotem badań socjolingwistyki są socjolekty środowisk młodzieżowych. Socjolekt młodzieżowy ma charakter otwarty, jak cały system językowy, chętnie wzbogaca się środkami czerpanymi z zewnątrz, wykorzystuje środki frazeologiczne, które są zapożyczone z innych odmian polszczyzny czy też innych języków i nadaje im nowe znaczenia (*wpuścił w maliny, zrobił w bambuko*). Sposób zestawiania czy komponowania wyrazów odległych semantycznie i stylistycznie powoduje, że struktury nabierają wartości

humorystycznej, czasem ironicznej. Nietrudno dostrzec, że wśród istotnych zabiegów dotyczących struktury i treści połączeń wyrazowych w analizowanym materiale występują również innowacje frazeologiczne (*co za człenu, wiejska potupajka*), neofrazeologizmy (*biochemy rządzą, big przerwa*) oraz zaskakujące, niekonwencjonalne połączenia wyrazowe (*uczeń o płochliwej inteligencji*).

Obecne w socjolekcie młodzieżowym określenia odnoszące się do różnych sfer życia są ekspresywne, humorystyczne, dowcipne, wnoszą do wypowiedzi swoiste oddziaływanie żartobliwo-ironiczne. Zawierają one wiele określeń uszczypliwych, wyrażających niechęć, lekceważenie czy pogardę. Istotnym elementem komunikowania się są połączenia wyrazowe, które oprócz językowej zabawy zawierają świadome intencje oddziaływania w relacjach interakcyjnych. Odnoszą się one do takich zachowań, jak: obrażanie, kpina, szyderstwo itp.

Określenia dotyczące emocjonalnego przedstawiania poszczególnych sfer życia w języku młodzieżowym mogą powstawać w wyniku swobodnego łączenia ze sobą wyrazów czasem bardzo odległych semantycznie i stylistycznie. Z zamierzoną grą znaczeń mamy do czynienia w metaforze, której interpretacja wiąże się z odniesieniem do systemu językowego stałych definicji zawartych w kodzie, stereotypowych sformułowań, powszechnej wiedzy o świecie, czy tzw. tematu pomocniczego, który przywołuje sens, konteksty, szereg konotacji leksykalnych znanych wcześniej przed nowym, przenośnym użyciem wyrazów. Jako przykłady można przytoczyć: *no to zabłysnęłam, czuję weekend*.

Język młodzieżowy charakteryzuje bardzo duża kreatywność, ponieważ młodzież tworzy sporo nowych neologizmów. Mogą być znaczeniowe (*be-kon, kebab, pączek* – są to 'osoby z nadwagą'), słowotwórcze, leksykalne (np. zapożyczenia) czy frazeologiczne. Ciekawe formy tworzone przez młodzież bardzo często powstają też w wyniku derywacji wstecznej, por. *zwis, zakuć*. W języku młodzieżowym używanych jest wiele wyrazów w zdrobniałej formie, które tworzone są za pomocą sufiksów *-(ycz)ka, -ka*, np.: *histeryczka histeryka, fizyczka*. Deminutiwa te powodują, że wyrazy nabierają ironicznego znaczenia. Część z nich tworzona jest za pomocą sufiksów *-ara, -ówa*, stąd nie mają pozytywnego wydźwięku, np.: *blachara, typiara, rynkowa*. Sufiks *-ycha*, również produktywny w kreacji innowacji leksykalnych jak poprzednie formanty, wyraża pejoratywne emocje (np. *wycha* 'wychowawczyni').

Kolejną, choć negatywną cechą współczesnego języka młodzieżowego, są często używane wulgaryzmy, które pojawiają się w wypowiedziach młodych ludzi jako ekspresywizmy o bardzo dużym nacechowaniu. Są one używane nie tylko po to, by obrazić rozmówcę, ale również, aby rozładować napięcie, stres. Innym zabiegiem jest hiperbolizacja, czyli środek stylistyczny wyrażający przesadne wyolbrzymianie, por. *wieśniak*, *łachmaniara*. Warto wspomnieć też o tendencji odwrotnej, tj. eufeminizacji, czyli łagodzeniu treści wypowiedzi. Jako przykłady mogą posłużyć wyrażenia: *balet słoni* oznaczający 'pokraczny taniec' czy też *gwiazda targu*, tj. 'osoba ubrana w tandetne i brzydkie ubrania'.

Oprócz zdrobnień, o których była mowa wcześniej, emocje kreują spieszczenia. Są to zwłaszcza derywaty z sufiksami *-uś*, *-usia*, *-iś*, *-isia*, *-eczka*, *-ula*, *-cia*, *-cio*, *-unio*, *-uni* itp. Zdrobnienia te używane są głównie w sytuacjach, kiedy młodzież pragnie ukazać swój pozytywny, pieszczotliwy stosunek do danej osoby, por. np. leksemy *koleżaneczka*, *laluś* albo pozytywne nastawienie do sytuacji, np. ironiczne deminutivum II stopnia *kartkóweczka*.

Kontrast temu trendowi nadają augmentatywa, używane zazwyczaj w uzewnętrznianiu emocji negatywnych, por. *chłańsko*, *deprecha*. Szczególnej ekspresywności nadaje wypowiedziom sufiks *-ica* w takich wyrazach, jak: *nerwica*, *kujonica*, sufiks *-al*, np. *brzydal*, *ziomal* i *-uch*, np. *pleciuch*, *czarnuch*, tworzący nazwy atrybutywne z odcieniem pejoratywnym. Warto wspomnieć też, że młodzież chętnie tworzy całe rodziny wyrazowe, por. ciąg leksykalny od apelatywu *trend*: *trendy*, *trendowy*, *trendowo* albo *ziom*: *ziomal*, *ziomalski*, *ziomowi*. Kategorią podrzędną w stosunku do socjolektu jest kształtujący się na zasadzie opozycji wobec języka oficjalnego i szkolnego slang młodzieżowy. Charakteryzuje go skrótowość, intensywność określania elementów rzeczywistości i używanie wielu rozmaitych technik kreacji emocji, co zapobiega monotonii i zwiększa ekspresywność wypowiedzi. Przykładowo pod nazwą *pieniądz* kryje się 46 synonimów różniących się zabarwieniem emocjonalnym (np. *kasa*, *forsa*, *kesz*, *fundusze*, *fura* itp.). Bogactwo synonimii dowodzi dużych możliwości charakteryzowania realiów i sprawia, że socjolekt młodzieżowy jest bardzo barwny. Można w nim dostrzec również wpływy subkultur, z którymi styka się młodzież i wiele zapożyczeń z języków obcych np. *aut* - *ucieczka*, *beauty* - *pięknie*. Szczególnie wyrazistą cechą slangu młodzieżowego jest spontaniczność wyrażająca się brakiem staranności językowej oraz dynamiczność zmian. To, co do niedawna było *na topie*, dziś już *jest trendy*, *cool*.

Slang młodzieżowy jest nie tylko odzwierciedleniem tego, jak mówią uczniowie, co myślą, ale ukazuje przede wszystkim, jaki jest ich stosunek do szkoły, nauczycieli i rówieśników. Szkoła postrzegana jest przez większość z nich jako przykry przymus, o czym świadczą takie określenia, jak: *buda, klasztor, sracz*. Większość stosowanych przez uczniów emocjonalizmów o negatywnym zabarwieniu dotyczy nauczycieli, ponieważ wśród określeń nie znalazły się, żadne, które wskazywałyby na hierarchiczne podporządkowanie ucznia. Większość z nich nawiązuje do nazw przedmiotów, których uczą (*kredka, histeryczka, ryzyk fizyk, batman, wycha, kutangens, pudzian*) lub wyraża stosunek ucznia do nauczyciela (*ciocia, wujek, bałwan, babsztyl*). Skrajnie negatywne emocje w postaci związków frazeologicznych odzwierciedlają często określenia ocen (*no i z głowy, czuję weekend, kto mi podskoczy, jestem mistrzem lub no to lipa, znowu w plecy, przypał, robić ściągę i będzie dobrze*). Podobnie jest z używaniem określeń w stosunku do rówieśników. Uczniowie będący w bardzo dobrych realiach z kolegami wyrażają swoje emocje, stosując określenia: *kumpel, bratnia dusza, sister, psiapsiółka*, zaś w złych: *czubek, kujon, blachara, koleśówna*. Środowisko młodzieżowe charakteryzuje też specyficzny stosunek uczniów do wyglądu zewnętrznego, co również ma swoje odzwierciedlenie w słownictwie, jakim się posługują. Osoby modnie ubrane określane są jako: *stylówka, lalka, idealna*, bądź negatywnie jako *tapeciara, wybieg, rewia mody*. Z kolei o osobach zaniedbanych mówi się *bazarowa lala, lumpeksiara, plebs, wali secend hendem*. Podsumowując tę krótką analizę slangu młodzieżowego, można jednoznacznie stwierdzić, że ogromną rolę odgrywają w nim emocje, które zresztą także mają swoje określenia, np. **radość**: *gitara, miodzio*, **złość**: *nerw, agrecha*, **strach**: *cykor, schiza*, **smutek**: *dół, depręcha, itp.*). Na podstawie powyższych rozważań wyłania nam się specyficzny językowy obraz świata, który młodzież postrzega albo pozytywnie, albo negatywnie z dużą emocjonalnością.

Bibliografia

- Bartmiński J. (red.) (2001), *Współczesny język polski*, UMCS, Lublin.
- Bartmiński J., Grzegorzczak R. (red.) (1991), *Język a kultura*. Tom 4. *Funkcje języka i wypowiedzi*, Wrocław.
- Buttler D. (1982), *Miejsce języka potocznego wśród odmian współczesnej polszczyzny*.
- Dunaj B. (1981), *Studia nad polszczyzną mówioną Krakowa*, Warszawa – Kraków.
- Grabias S. (2001), *Język w zachowaniach społecznych*. UMCS, Lublin.

- Piekot T. (2008), *Język w grupie społecznej. Wprowadzenie do badań socjolektów*, Wałbrzych.
- Urbańczyk S. (red.) (1982), *Język literacki i jego warianty*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Wilkoń A. (1987), *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

A few words about the sociolect of contemporary youth

Summary: The language spoken on a daily basis by different social groups not only allows us to explore their specificity, but also reflects the values they cultivate or lack. Youth intellect gives a picture of young people's attitude towards the surrounding world, their perception and interpretation. The dynamism of changes taking place in it, thanks to numerous abbreviations, neologisms, borrowings and metamorphoses, reveals the relations between the young generation and reality. It emphasizes the individuality of this social group, whose language is characterized by numerous emotionalisms and creations and dynamic exchange of language units.

Keywords: *socjolekt młodzieży, emocje, środki językowe*

Słowa kluczowe: *youth sociolect, emotions, language resources*